

Recenzja Rozprawy Doktorskiej

Pani mgr EWY SZCZYGIELSKIEJ na temat:

**„Zakazane i dozwolone; przełamywanie barier.
Proces emancypacji kobiety romskiej w Polsce
napisanej pod kierunkiem Pana Profesora dr hab. Waltera Elaznego**

1. OPINIA OGÓLNA

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska przygotowana przez Panią magister Ewę Szczygielską jest opracowaniem o charakterze monograficznym. W mojej ocenie stanowi dowód biegłej orientacji Autorki w projektowaniu i przeprowadzaniu badań jakościowych, analizy danych i konstruowania wniosków. Praca dotyczy przemian społeczno-kulturowych w Polsce i zjawiska emancypacji kobiety romskiej (szczep Polska Roma). Jest to problem mający zasadniczy wpływ na coraz częstsze podejmowanie wyzwań przez kobiety romskie w zakresie przełamywania barier zakazanych i dozwolonych - nowych ról społecznych. Mimo wcale nie rzadkich trudności, kobiety romskie nabywają umiejętności odnajdywania się w nowym dla nich świecie i w trudnych sytuacjach. Wszystko to dzieje się, mimo różnic przeciwko tradycji, wykluczenia i wyrzeczenia. Stąd też podjęty temat o wyrzuceniu kobiety romskiej z tradycji jest bardzo interesujący. W związku z powyższym podjęte przez Doktorantkę badania w Polsce zmian społecznych w aspekcie emancypacji kobiet romskich uznaję za bardzo ciekawy i aktualny.

2. OCENA MERYTORYCZNA

2.1. Znaczenie problematyki podjętej w recenzowanej rozprawie

Podjęta problematyka badawcza jest nadal relatywnie nowatorska w naukach o społeczeństwie. Romowie w Polsce nigdy nie stanowili homogenicznej grupy etnicznej. Podział ród romskich grup na terenie Polski od wieków wynika z ich odmiennego trybu życia, różnic językowych, kultury, pochodzenia, doświadczenia prześladowań i zagrożeń, a także różnic zawodowych czy zwyczajów. Na tej podstawie w Polsce można wyróżnić cztery podstawowe szczepy romskie: Polska Roma, Kerasze i Lowarzy oraz Bergitka Roma. Różnice obyczajowe są podstawą podziału wewnątrzgrupowego Romów. Do badań Autorka wybrała przedstawicielki najbardziej licznego i ortodoksyjnego szczepu Polska Roma. Milcząco zakłada ona, że otrzymane wyniki będą dotyczyły wszystkich Romów w Polsce. Z tego punktu widzenia podjęta przez mgr E. Szczygielską tematyka jest dosyć wąska i posiada znaczenie dla kształtowania się nowych relacji nowoczesnej kobiety romskiej w nowych dla niej warunkach społeczno-kulturowych.

2.2. Metodyka badawcza (zakładania, cele, metody)

Kobiety romskie do badania zostały wybrane metodą ślepią. Był to jedyny możliwy i sensowny dobór próby spowodowany faktem, że Romowie to bardzo

wybrała uczestniczki badania, które spełniały jasno określone kryteria:

- miała pochodzi z romskich grup tradycyjnych, w tym szczególnie z ortodoksyjnej grupy Polska Roma;
- pracowała zawodowo;
- realizowała się w atypowych dla Romów profesjach;
- podjęła przez nie zajęcie miała być nieakceptowane kulturowo przez zdecydowaną większość przedstawicieli mniejszości romskiej w Polsce.

Autorce udało się nawiązać 31 kontaktów i po wstępnej selekcji wytypowała do badania 22 Romki, z czego w 14 przypadkach nie doszło do badania. Ostatecznie przeprowadziła wywiady z 8 Romkami w przedziale wiekowym 30-43 lata. Tak mała próba badawcza stanowi to doświadczenie tej rozprawy, co jednak jest w tym celu uzasadnione trudnościami badawczymi niezależnymi od samej badaczki. Stwierdzam, że w tak hermetycznej społeczności Autorka dopięła wszystkich starań, co do dobrania maksymalnej liczby respondentów i zapewnienia odpowiednich warunków uzyskania odpowiedzi. Zważywszy na fakt rezygnacji w ostatniej chwili z przeprowadzenia 14 wywiadów, świadczy to na korzyść potencjalnej respondentki obawiającej się reakcji swojego środowiska na ich kontakty. W tej sytuacji oczywistym jest fakt skupienia się na głębokiej interpretacji przeprowadzonych wywiadów.

Badania były pogłębionymi wywiadami, opartymi na kwestionariuszu z 24 pytaniami otwartymi. Przyjęta metodologia i skupienie się na konkretnym problemie, będącym tematem pracy, umożliwiło dogłębny analiz przedmiotu badania. Natomiast rejestracja wypowiedzi respondentów dała możliwość wielokrotnego, późniejszego odtwarzania zapisanych odpowiedzi i uniknięcia wszelkich pomyłek. Surowo i bezkompromisowo w doborze respondentek był zabieg gwarantującym dotarcie do właściwej grupy reprezentującej zakładane cechy. Wszystkie przeprowadzone wywiady miały charakter indywidualny oraz jawny. Badane respondentki zostały poinformowane o celu badania oraz otrzymały gwarancję anonimowości. Bardzo trafionym zabiegiem anonimizującym respondentki było nadanie im imion kwiatów, co było oryginalnym podejściem, pasującym do klimatu pracy. Była możliwość badanych swobodnej wypowiedzi, wywiady były indywidualne i przeprowadzone w warunkach naturalnych. W tym celu Autorka odwiedziła 12 miast w całej Polsce: Warszawę, Radom, Gorzów Wielkopolski, Kraków, Lublin, Szczecinek, Ostrowiec Świętokrzyski, Wrocław, Lubanów, Nowy Sól, Ciechocinek i Bielsztok, z czego w 7 z nich wykonano wywiady. Pozostałe wyprawy okazały się daremne, bowiem respondentki w ostatniej chwili zmieniały zdanie i rezygnowały z badania, niejednokrotnie nie informując o swojej negatywnej decyzji.

Aby przeprowadzone wywiady z kobietami romskimi odnieść do szerszego kontekstu kulturowego Autorka przeprowadziła również wywiady z 2 przedstawicielkami romskiej elity w Polsce. Należy jednak nadmienić, że w doborze tych osób Autorka starała się dotrzeć do wpływowej elity romskiej w Polsce. Uważała bowiem, że powinny to być znaczące postaci dla Romów w naszym kraju. Zależy jej, by podobnie jak badane kobiety również i oni pochodzili ze szczepu Polska Roma w celu zachowania jednolitego obrazu kulturowego oraz aby ten fakt wywiadu był informacją dla elity romskiej w Polsce o Jej badaniach.

4 strony. Składa się ona ze wstępu i z 7 rozdziałów. Autorka dołącza do tych dwóch niejednokrotnie unikatowymi zdjęciami dokumentalnymi kultury rzymskiej. Dołączony jest jeden aneks (kwestionariusz do wywiadu swobodnego niekategoryzowanego). Rozprawa ma charakter teoretyczno empiryczny, choć proporcje między obiema częściami nie są zachowane. Część teoretyczna (czynie rozdział pierwszy, drugi i trzeci) stanowi 46,9% całości, podczas gdy część praktyczna i metodologiczna (rozdział czwarty i piąty) stanowi 26,2% całości dysertacji, natomiast omówienie wyników i wnioski (rozdział szósty i siódmy) stanowi 13,4%, pozostałe 13,5% to spis treści, wstęp, wykaz bibliografii i Aneks. Jeśli wziąć pod uwagę tylko rozdziały dotyczące tematu rozprawy (Rozdział czwarty, piąty, szósty i siódmy) to będą one stanowiły 43,3% całości pracy. Jest to całkiem dobry wynik kształujący właściwe proporcje pomiędzy rozdziałami. Niektóre z rozdziałów zawierają w podrozdziałach czy tytułwaną opinię Własną. Jest on komentarzem merytorycznym do danego rozdziału i stanowi sumarycznie 6,7% całości rozprawy. Jest to spojrzenie własne Autorki na treści przedstawiane w rozdziałach, co stanowi możliwe wzbogacenie pracy.

2.4. Wykorzystana literatura

Bibliografia liczy 72 uzupełniające pozycje książkowe, w tym 47 pozycji z lat 2000 do 2023 i 25 pozycji z lat poniżej 2000 roku publikacji. Dodatkowo Autorka posługuje się 19 pozycjami czasopism i roczników związanych z tematyką rozprawy. Niektóre z tych pozycji nie zawierają nazwisk autorów lub tytułów artykułów. Przypisy zawierają także kilkanaście komentarzy sytuacyjnych do opisywanych treści. Ponadto Autorka cytuje w tekście swojej rozprawy 272 pozycje jako przypisy dolne. W przypisach dolnych jest bardzo wiele pozycji zawierających błędy zapisu w bibliografii (braki nazwiska i imienia Autora, tytułu pracy, nazwy wydawnictwa i roku wydania.) Jest to błąd, który nie powinien występować w pracy doktorskiej. Szkoda, że Autorka nie zacytowała dodatkowo następujących pozycji:

- Jakimiak A., Parno Gierliński K., *Kobieta w rodowisku rzymskim*, Szczecinek, Związek Romów Polskich, 2016

Przedstawione tam treści są merytorycznie związane z tematyką rozprawy i stanowiłyby mogłyby znakomity materiał do porównania.

2.5. Szczegółowa ocena merytoryczna poszczególnych części rozprawy.

Wstęp do recenzowanej rozprawy doktorskiej zawiera wszystkie istotne elementy, w tym uzasadnienie wyboru tematyki pracy, założenia metodyczne (cele, pytania badawcze) oraz opis struktury pracy, a ponadto omówienie podstawowych pojęć, które w pracy są wykorzystywane, co zapewnia jej przejrzystość terminologiczną.

Rozdział pierwszy (*Historia Romów - 28 stron*) stanowi dobre i aktualne kompendium na temat historii Romów. Autorka przedstawia kolejno pochodzenie Romów ich migracje i pierwsze represje oraz pojawienie się Romów w Europie i Polsce. Przybyli oni z Indii poprzez Azję Mniejszą, Błędzi do Europy w wieku XII. W Polsce osiedlili się w XV wieku. Do końca XX wieku Romowie mają swoje diaspory w wielu krajach Europy i prawie na całym świecie. Dalej Autorka opisuje przemieszczanie się Romów w taborach po Europie prowadzące życie koczownicze. Stwierdza, że nie byli mile widziani, nie potrafili się asymilować w nowym rodowisku i z czasem szykowano im represje, a niejednokrotnie w końcu zagładę w kraju przebywania. Romowie, wskutek różnych warunków społecznych, byli zmuszeni do poszukiwania i walki o własną tożsamość. Autorka szczególnie zwraca

nych trudno ci w społecznej akceptacji, Romowie nie mają, kultury, języka. Obecność Romów we wszystkich memal i krajach świata odciska ślad na ich to samo ci. Autorka podkreśla, że fakt ten może doprowadzić do dychotomicznego podziału wewnątrz samej społeczności romskiej. Pojawi się zatem Romowie z przeszłości oraz Romowie z przyszłości. Głównym celem tych ostatnich będzie zmiana to samo ci romskiej i ich zmiany ich statusu społeczno-ekonomicznego. Cech tego rozdziału jest poszukiwanie istotnych uwarunkowań w tradycji i kulturze romskiej, które mogłyby wywrzeć pewną presję w kierunku emancypacji kobiet romskich. Autorka zakłada, że to właśnie kobiety będą miały znaczny udział w zmianie romskiej to samo ci. Rozdział jest kompletny pod względem merytorycznym i dobrze udokumentowany.

Rozdział drugi (*Kultura romska, 37 stron*) przedstawia genezę języka Romani i jego specyficzne funkcje komunikacyjne oparte o tradycję i obyczajowość, a także religijność. Romowie nie zapomnieli praktycznej znajomości własnego języka, a mimo to jako jedyni mniejszość etniczna w Polsce nie korzystają z prawa w zakresie jego ochrony i nauczania. Autorka podkreśla znaczenie dialektów języka Romani jest dla Romów kapitałem społecznym, a nie obciążeniem. To właśnie nieheterogeniczność romskiego języka ukazuje wielobarwność kultur tej mniejszości i przedstawia kierunki romskich migracji. Autorka uznaje język romski za kolejne uwarunkowanie w rozwoju otaczającej rzeczywistości społeczno-kulturowej. Romowie, którzy przejęli świadectwo z lokalnych języków, wykazali się nowatorskim podejściem do swojej mowy w zderzeniu z otaczającą rzeczywistością. Autorka przypomina, że Romowie w zdecydowanej większości są dwujęzyczni, a to ułatwia im notowanie również języka romani. Autorka szczególnie zauważa, że może to wystąpić ogromna rola elit i liderów romskich w propagowaniu i realizowaniu nowoczesnych koncepcji rozwoju. Autorka stwierdza, że to wszystko przyczyniło się do związania poczucia to samo ci romskiej. Rozdział jest również kompletny pod względem merytorycznym i dobrze udokumentowany.

Rozdział trzeci (*Romowie w Polsce 26 stron*) przedstawia zagadnienia dotyczące wdrożki Romów po kraju, statusu mniejszości romskiej w Polsce, polityki Polski wobec mniejszości romskiej, zmian instytucjonalnych w Polsce wobec Romów, podziału na szczepy i grupy romskie w Polsce oraz wewnętrzne struktury organizacyjne Romów w Polsce. Społeczność romska w Polsce nie tworzy narodu, więc nie może być uznana za mniejszość narodową. Autorka podaje, że dla zmiany tego statusu, społeczność romska musiałaby spełnić dwa warunki: pierwszym warunkiem jest wspólna historia i etnogeneza Romów jako grupy wywodzącej się z Indii. Wiara we wspólne pochodzenie ukształtowała współczesną romską to samo ci. Kolejnym jest wspólny język, chociaż romani ma wiele odmian i dialektów. Jest to cecha dystynktywna cementująca wspólnotę. Nie bez znaczenia jest ich odmienna kultura. Obyczaje oraz rygorystyczne przestrzeganie zasad wewnątrzgrupowych określanych mianem Romanipen i Mageripen to elementy, które są kolejnym spoiwem tej społeczności. Poczucie przynależności do narodu romskiego nie byłoby elementem pierwotnym, a wykrystalizowała się dzięki wspólnej przeszłości i kultywowaniu jej. Ponadto Romowie posiadają własną strukturę organizacyjną i instytucje. Co istotniejsze, owe organizacje romskie są uznawane przez rząd poszczególnych państw, społeczność międzynarodową, a także przez organizacje religijne (w tym Stolic Apostolską). Romowie posiadają symbole narodowe, takie jak: hymn, flaga czy bohaterów narodowych. Autorka stwierdza, że dzięki tym elementom w sposób namacalny podtrzymywana i podkreślana jest ich to samo ci narodowa - wskazane powyżej wartości są wystarczającymi do uznania

dzicie kobiety coraz częściej upominają się o swoje prawa. W tym celu poprawnie, ujmując wszystkie najważniejsze zagadnienia dyskusji w sprawie uznania Romów za naród.

Rozdział czwarty (*Kobieta w tradycji romskiej*, 37 stron) to opis zbioru zakazów, nakazów i obowiązków zawartych w kodeksie *Romanipen* w stosunku do kobiet w tradycji romskiej. Autorka wyczerpująco przedstawia przegląd atrybutów kobiety romskiej, rolę społeczną kobiet romskich, zachowania rytuałów i obyczajów, okazywanie szacunku starszym, życie rodzinne i macierzyństwo, dozwolone prace zawodowe, edukacja, życie towarzyskie, spędzanie wolnego czasu oraz moda i uroda. Poruszanie się kobiet w takim gęstym dozwolonym i zakazanym jest dla nich niezwykle trudne i związane jest z buntem i przełamywaniem barier. Wtedy łatwo o naruszenie zasad *Romanipen* i w konsekwencji skalanie się. To wymaga rytualnego szybkiego oczyszczenia się. Ten rozdział pracy czyta się z dużym zaciekawieniem, zainteresowaniem i współczuciem okazywanym kobiecie romskiej. Jej emancypacja jest zatem naturalnym kierunkiem wyzwolenia do kobiety nowoczesnej.

Autorka podkreśla, że matki romskie są w większym niż dotychczas stopniu świadome faktu, że obecnie wyjątkowo edukacja stwarza im i ich dzieciom szansę na lepsze życie. Autorka sugeruje, że kobiety jako odpowiedzialne za sprawy domowe według tradycji w większym stopniu niż poprzednio są w stanie dopilnować spraw o wiarygodności swoich dzieci w wieku szkolnym. Romowie i Romnie b d mieli wtedy czas i możliwości, by zacząć walczyć o edukację, wybrać się na kursy i szkolenia czy podjąć pracę zarobkową. Stąd już jest krok do emancypacji kobiet Romni.

Kobieta wybierając drogę zawodową niezgodną z tradycyjnymi kulturami Romów, często traci powagę w społeczności, a w najgorszym przypadku zostaje wykluczona przez najbliższych rodzin i wydalona ze społeczności. Nie może uczestniczyć w życiu społecznym Romów, jednak pomimo to, nie powoduje to wygaśnięcia w niej poczucia romskości.

Rozdział piąty (*Założenia metodologiczne badania*, 9 stron) Autorka uznaje, że to samo, jak edukacja i narodowość stanowi mogące w sumie uwarunkowanie rozpoczęcia procesu emancypacji kobiet romskich. Autorka sformułowała 8 hipotez i 14 problemów badawczych ów w sumie w formie pytań. Wszystkie merytorycznie były zgodne z tematem badania.

Celem niniejszej pracy było ukazanie portretu nowoczesnej kobiety romskiej w Polsce w ujęciu historyczno-socjologicznym oraz podkreślenie czynników społeczno-kulturowych kształtujących jej współczesność to samo. Autorka przygotowała tę pracę także z intencją jej praktycznego wykorzystania sugestii i przemyśleń przez elitę romską.

Do osiągnięcia założonych celów badawczych, Autorka zastosowała metodologię nie tylko zastosowania technik wywiadu pogłębionego, bezpośredni, indywidualny, jawny, przeprowadzany w warunkach naturalnych na podstawie kwestionariusza (Aneks) opartego na pytaniach otwartych. Wywiad był rejestrowany i skoncentrowany na problemie. Pytania w kwestionariuszu w mojej opinii zostały prawidłowo sformułowane i oddają zakres tematyczny rozprawy. Rozszerzeniem wiedzy na temat Romów była analiza danych zastanych, szczególnie zrealizowanych już badań - oficjalnych dokumentów i danych statystycznych oraz obserwacji własnych.

Badania przeprowadzone zostały wśród przedstawicielek mniejszości romskiej w Polsce w okresie od stycznia 2020 roku do czerwca 2022 roku, czyli w sumie w okresie 2,5 roku. Dobór badanych kobiet do pogłębionych wywiadów

Atwić to dokonanie lokalizacji rozmówczy. W metodologii były ważne, o czym szerzej pisałam powyżej w rozdziale 2.2 recenzji. Niemniej jednak pozostaje pewien niedosyt w związku z małą próbą – jedynie 8 respondentek. W okresie 2,5 roku można było zorientować się, że występują poważne trudności w realizacji badań i zmodyfikować odpowiednie badania badawcze dodając np. grupę mężczyzn Romów, czyniąc tym samym badania porównawczymi w zakładanym temacie.

Rozdział szósty (*socjologiczny portret kobiet powyżej 18 lat w świetle badań*, 23 strony). Ta część rozprawy to analiza i wnioski materiału empirycznego otrzymanego od respondentek – kobiet romskich, które przeszły transformację swojej osobowości – wyrwały się z obyczajów i tradycji romskiej.

Na podstawie otrzymanych wyników, Autorka dokonuje ich interpretacji poszukując czynników kształtujących to samo kobiety romskiej, obszarów kobiecej aktywności, nowych wzorów osobowych i ról społecznych, dróg ku spełnieniu się kobiety. W tym zakresie bardzo pomogły sformułowane problemy badawcze (14) wraz z pytaniami kwestionariusza. Autorka dokonała bardzo szczegółowej analizy wszystkich wypowiedzi swoich respondentek. Uzupełniła je danymi zastanymi i swoimi obserwacjami życia Romów. W sposób opisowy sformułowała najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonych badań. Obszar kobiecej aktywności w społeczeństwie romskim i wiskozycyjnym niewiele się różni; sprowadza się do macierzyństwa, rodziny, wychowania i edukacji dzieci, ponadto powinna dbać o męża, dom i wszystko dla domu. Spełnienie się kobiety to uzupełnienie własnej tożsamości o indywidualne potrzeby i wizje własnej przyszłości. Nowoczesna kobieta romska jest na ogół dobrze wykształcona, przygotowana do pełnienia różnych ról społecznych. Nowoczesne kobiety romskie nie tracą poczucia wspólnotowości, kultuwowania romskiej tradycji i potrzeby przynależności, jednak pragną poprawy swojej przyszłości, polepszenia swojego położenia społecznego, z jednoczesnym kultuwowaniem romskiej tradycji.

Proces emancypacji nie ma jednak charakteru powszechnego. Tradycja zbyt mocno jest zakorzeniona. Kobiety nie dążą do całkowitego zniesienia zasad i tym samym zrównania praw z mężczyznami. Zmierzają przede wszystkim do uelastycznienia obowiązujących norm, szacunku i wikszej otwartości na zewnątrz. Nadal pozostają strażniczkami tradycji oraz dążą do znaczenia rodziny.

Wszystkie powyższe stwierdzenia są aktualnym dorobkiem Autorki wynikającym z przeprowadzonych badań empirycznych.

Rozdział siódmy (*Wnioski z badań*, 6 stron) Autorka przedstawia syntetycznie dwa portrety kobiety romskiej: tradycyjny i nowoczesny. Kobieta tradycyjna to wzorzec romskiej kobiecości. Jest ucieleśnieniem ideałów wpajanych przez mężczyzn kobietom romskim od wieków. Kobieta tradycyjna ściśle przestrzega zasad *Romanipen* oraz bezkrytycznie podchodzi do romskiej kultury i zasad panujących w społeczności. Jest to kobieta wychowana w duchu posłuszeństwa względem rodziców, a później męża. Nie podważa istnienia romskiego patriarchy. Przez całe dzieciństwo i okres dorastania przygotowuje się do roli żony, matki, strażniczki domowego ogniska. Jeszcze do niedawna zajmowała się wyłącznie domem i dziećmi. Dziś pracuje zawodowo w romskich organizacjach, wspierając rodzinne biznesy czy występując w romskich zespołach muzyczno-tanecznych.

Nowoczesna kobieta romska odznacza się sporadycznym indywidualizmem. Pragnie być niezależna i samodzielna. Charakteryzuje się nowoczesną sylwetką kobiety romskiej wraz z jej odrębnością jednostkową połączoną z poczuciem

prawia, e przestrzega ona zasady *Romanipen* w m, jak i wi kszo ciowym, posiada wiadomo swobodnego kształtowania swojej to samo ci kobiety nowoczesnej. Kobiety reprezentuj ce t opcj kulturow nie odcinaj si od swoich korzeni. Nowoczesne Romnie staraj si wple w tradycyjny obraz kultury romskiej kilka współczesnych elementów, które j dope i uwspóce niaj . Kobiety te nie buntuj si przeciwko tradycji, chc j jedynie aktualizowa do zmieniaj cych si warunków społecznych. Jest to tradycja wzbogacona post pem doprawiona odrobin zdrowego rozs dku. Wspóczesne kobiety s cz cie j dwuj zyczne ni ich matki czy babcie i cz cie j wchodz w kontakt z *gadziami*, chodz do szkó i zdobywaj wykształcenie. Cz cie j tak e zdaj sobie spraw z drugorz dnej roli i d do osi gni cia w snych celów. Efektem zmian w wiecie Romni z prze emu XX i XXI wieku jest wyd enie wieku zam pój cia, wi ksza troska o swój wygl d polegaj ca na robieniu makija u, noszeniu modnej odzie y, ods eni ciu cia (spódnice s krótsze i nie zakrywaj ju ca ch nóg). Nowoczesne Romni w wielu przypadkach zostaj współna onkami *gadziów*. Chc mie wp w na to kto zostanie ich m em.

2.6. J zyk, strona formalna i pytania do rozprawy,

Od strony j zykowej i formalnej recenzowana rozprawa doktorska mo e zosta oceniona pozytywnie. Jak w ka dym tego typu opracowaniu, równie i w pracy przedstawionej przez Pani mgr E.Szczygielsk mo na znale nieliczne usterki korektorskie i literówki. Ponadto w niektórych pozycjach bibliografii brak imienia, nazwiska, tytu artyku i czasopisma, roku wydania, miejsca wydania i wydawcy. Doktorantka prowadzi narracj w pierwszej osobie liczby pojedynczej, co jest obce polskiemu naukowemu j zykowi, mnie jednak nie razi, czyni c prac bardziej indywidualn . Reasumuj c, pod wzgl dem redakcyjnym i lingwistycznym, a tak e w zakresie stosowania poprawnych zasad dla przypisów dolnych, prac oceniam wynikiem pozytywnym.

2.7. Pytania problemowe

Po zapoznaniu si z dysertacj mia bym trzy pytania szczegó we do Doktorantki, na które prosi bym o odpowied lub ustosunkowanie si podczas publicznej dyskusji nad rozpraw .

- Bardzo dobrym pomys em Doktorantki by e przeprowadzenie wywiadów z romskimi m czyznanami. Taki zamiar jest sygnalizowany w kilku miejscach tre ci rozprawy. Odpowiedzi m czyzn Romów w porównaniu do odpowiedzi Romnie mog by znacznie wzbogaci t rozpraw . W pracy nie znalaz em stosownego porównawczego oddzielnego opracowania ani dyspozycji - pyta w tym zakresie. Prosz o ustosunkowanie si do tej kwestii.

- Autorka rozprawy sformu wa 8 hipotez oraz 14 problemów badawczych. Ile spośród sformu owanych hipotez znalaz e swoje potwierdzenie? Która odpowied spośród sformu owanych pyta problemowych (14 pyta) by e najbardziej zaskakuj ca i dlaczego?

- Co doktorantka s dzi o mo liwo ci zastosowania metody biograficznej (wzorem F. Znanieckiego i Thomasa ó pisanie pamitników) w badaniach nad nowoczesnymi Romni?

3. WNIOSKI I KONKLUZJA KO COWA

Do istotnych i oryginalnych osi gni rozprawy zaliczam:

emancypacji nowoczesnej kobiety romskiej ó jak to trudne zagadnienie z wielu powodów, przede wszystkim organizacyjnych, a sam proces jest wielowymiarowy i bardzo dynamiczny, st d istnieje ci gó potrzeba analizowania tego zjawiska w kolejnych odsónach badawczych, by mo e z wykorzystaniem innych metod badawczych.

Rozprawa nie jest pozbawiona pewnych wad i uchybie :

- Maó próba badawcza 8 kobiet mogóby by wzbogacona o przynajmniej tak sam liczb wywiadów z m czyznami.
- Na uwag zwraca fakt, e Autorka formuóje hipotezy, ale nie podaje jasnych konkluzji na temat ich weryfikacji.
- Brakuje odniesie do wywiadów z m czyznami ó 2 przedstawicielami romskiej elity, o których badaczka wspomina w tre ci pracy, brakuje te stosownego narz dzia w aneksie pracy.
- Cytowana literatura winna by bardziej uporz dkowana i poprawiona wedóg zasad przyj tych dla tego typu rozpraw. Obejmuje to zarówno przypisy, jak i bibliografi , raporty, dokumenty oraz artykuó.

Wymienione powy ej sugestie i uwagi krytyczne nie zmieniaj mojej pozytywnej opinii o pracy. Przedó ona mi do recenzji rozprawa doktorska speócia ustawowe kryteria (art. 13, ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z pó n. zm.), a ponadto:

- stanowi oryginalne rozwi zanie problemu naukowego w oparciu o badania empiryczne dotycz ce ukazania portretu nowoczesnej kobiety romskiej, drogi jej speócia si wraz ze wskazaniem czynników spoóeczno-kulturowych ksztóuj cych jej wspóóczesn to samo ,
- wykazuje ogóln wiedz teoretyczn Doktorantki w dyscyplinie nauki socjologiczne, zwószcza w teorii zmiany spoóecznej zachodz cej w sposób pónny na przykódzie uwspóóczniania si kobiety romskiej.
- potwierdza umiej tno Doktorantki w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Uwam, e caó rozprawy naukowej, jak i jako przeprowadzonych bada empirycznych przez Doktorantk jest w skali ogólnopolskiej aktualnym uzupeóieniem tematyki bada procesu emancypacji kobiety romskiej i stanowi istotny wkóad w rozwój dziedziny nauk spoóecznych w Polsce.

Reasumuj c stwierdzam, e rozprawa doktorska pt.: *šZakazane i dozwolone; przeóamywanie barier. Proces emancypacji kobiety romskiej w Polsceö* napisana pod kierunkiem Pana Profesora dr hab. Waltera elaznego, speócia wymogi stawiane rozprawom doktorskim w w/w Ustawie i na tej podstawie wnioskuje o dopuszczenie Pani mgr Ewy Szczygielskiej do publicznej obrony.

Katowice, 26 maja 2023